

6 De matroos van „De Vergulde Dolphijn”

H. Henszen Veenland

Altijd had Derck graag naar zee gewild. Moeder begreep niet, hoe de jongen aan die lust tot varen kwam: zeelui waren er in de familie niet, van haar kant noch van de zijde van haar man, Harm Dercksen. Die was scheepstimmerman op een werf aan het IJ, en moeder Bette zou niets liever gezien hebben, dan dat haar Derck, haar enige jongen, het vak van zijn vader gekozen had. Derck had er geen zin in — hij was, toen hij bij meester Jansonius van school kwam, een poos met vader mee geweest naar de werf, maar zijn handen stonden helemaal verkeerd voor het timmermanswerk en zijn gedachten had hij bij heel andere dingen.

Er stond een mooie Oostinjevaarder op stapel voor de Heren van de Oost-Indische Compagnie, en Derck zou veel liever met dat schip mee-varen wanneer het straks klaar was, dan nu er aan mee-bouwen Het gebeurde meer dan eens, dat hij stond te luisteren naar de verhalen van matrozen, die in vreemde landen waren geweest, inplaats van de spijkers of de zaag te brengen, waar één van de timmerlui hem om had uitgestuurd. De meesterknecht had hem al verscheidene malen een standje gemaakt en vader had hem al vaak de les gelezen — het hielp niet! Zijn hart trok naar de zee, naar de verre landen, waarvan de kleurige verhalen hem telkens en telkens weer boeiden en naar de avonturen, waarvan zo menig Janmaat te vertellen wist.

Maar juist die avonturen waren het, waarom vader en moeder hun jongen zo graag aan de wal hielden. Waren er niet de stormen en de schipbreuken, waren

er niet de zeerovers en de wilde inboorlingen van gevaarlijke kusten, die het leven voor een zeeman hard en hachelijk maakten? Hoe velen bléven er niet op de lange reizen naar Indië en de Levant, naar Afrika en Amerika, naar Groenland en Spitsbergen, die vol moed en avonturenlust waren uitgevaren van de rede van Tessel, waarvan Amsterdamse schepen wegzeilden over de wijde zeeën naar vreemde, lokkende landen?

Vader en moeder hadden dat Derck dikwijls voorgehouden; ze hadden gesproken van de zeelui, die nooit waren weergekeerd of van de oude varens gasten, die — verminkt door ongeval of oorlogsgeweld — hun laatste levensjaren aan wal sleten als stakkerds en stumperds Derck had maar hâlf geluisterd: hij wist verhalen van dappere durvers, die den vijand hadden helpen overwinnen; van voorspoedige schippers, die rijk waren geworden door geslaagde tochten.

Na veel aarzelen hadden zijn ouders toegegeven: op de scheepswerf ging het met Derck niet goed en ten slotte meende vader Dercksen: „Beter een goed zeeman dan een slecht timmerman”. En toen moeder nòg eens en nòg eens over de vreselijke gevaren begon, had vader gezegd: „Je hebt wel gelijk, moeder; maar zeeman is een eerlijk beroep en God is ook op de grote wateren.”

Zo had Derck mogen aanmonsteren. Vader had een godvrezend schipper voor hem gezocht en den jongen vermaand, overal en altijd te blijven bij wat hem thuis en op de catechisatie van Dominus Sybelius geleerd was; altijd en overal trouw den Heere te dienen. Derck had dat beloofd — ja zeker, dat had hij beloofd en zijn belofte was eerlijk gemeend geweest. „Maar denk er om,” had vader er bij gevoegd, „dat je dat niet uit jezelf kunt. Dat kun je alleen dan,

140

wanneer God je er de kracht toe geeft. Bid Hem daar om, voortdurend. Je moeder en ik zullen ook altijd voor je bidden.”

De eerste reis, die Derck gemaakt had, was met een schip dat in de Oostzee koren halen ging. De tweede met een straatsvaarder ¹⁾, die op de Levant voer. Hij was thuis gekomen met kleurige verhalen over wat hij had gezien en beleefd; met een buidel vol eerlijk verdiend geld en met mooie geschenken voor vader en moeder en de drie zussen.

En nu — voorjaar 1660 — zou hij zijn derde reis ondernemen. Weer naar de Levant. Met „De Vergulde Dolphijn”, schipper Meeuwis Cornelissen. Ze zouden in convooi varen: zes handelsschepen, begeleid door een schip-van-oorloge van de Heren Staten. Vanaf de wal zag Derck de bodems zacht schommelen op de deinende golven!

Hij liet zich door een jolleman naar boord roeien, zijn plunjezak naast zich op de doft ²⁾. Hij keek naar het wijde, glanzende water: het was altijd een vreugd voor hem, dat wéér te zien.

Maar deze morgen was de vreugd niet onvermengd — het afscheid van thuis lag nog te vers in het geheugen, al had hij de lange reis per trekschuit van Amsterdam naar de noordpunt van Noord-Holland al achter de rug.

Aan boord had hij echter weinig tijd voor weemoedige gedachten. Er moest worden aangepakt. Wind en tij waren gunstig, en daar wilde men gebruik van maken. De maats aan het gangspil, die het anker lichtten, zongen een lustig matrozenliedje en in de mast, waar Derck heen gestuurd was om te helpen met het zetten van de zeilen, woei hem een frisse wind om de oren. Even later begon het schip gang te krijgen en al gauw

¹⁾ Schip, dat de Straat van Gibraltar passeren moest.

²⁾ roeibank.

brak het witte schuim van de boeggolf vrolijk tegen de steven.

De vaart was voorspoedig.

De vaderlandse kust deinsde al verder en verder, en tegen de avond zagen de schepelingen niets dan water, golvend water Langs de Engelse kust ging de reis, en toen het Kanaal moest worden gepasseerd, beval de schipper scherper wacht te houden, omdat de zee hier onveilig was door de Duinkerker kapers. Maar geen verdacht zeil doemde op aan de horizon en zonder avontuur bereikte het convooi de Atlantische Oceaan.

Het leven aan boord ging zijn gewone, geregelde gang: de mannen hadden hun werk en hadden hun uren van vrijheid. Dan zaten ze bij elkaar op het voordek en vertelden van wat ze aan de wal hadden beleefd; spraken over hun thuis, dat ze hadden achtergelaten en over de havens, die ze zouden aandoen. 's Morgens riep de schipper de manschap bijeen voor het gezamenlijk gebed en als het Zondag werd, hield hij in de kajuit een korte godsdienstoefening. Hij las een kapittel uit de Bijbel, dan een stuk uit „De godtvreesende zeeman” en de mannen zongen psalmen van Datheen

Dat deed Derck goed: het herinnerde hem aan thuis, aan Amsterdam, waar vader en moeder met de zussen nu wel in de Westerkerk zouden zitten onder het gehoor van Dominus Sybelius, en waar ze misschien dezelfde psalmen zongen. Het herinnerde hem ook aan wat vader hem had gezegd vóór hij zijn eerste reis begon en wat hij vader toen had beloofd.

De Franse kust was grotendeels gepasseerd — ze kwamen nu in de Golf van Biscaye. Een beruchte golf, gevreesd om de vele stormen, die er konden waaien. Een van de oudere matrozen keek naar de lucht: er lagen dreigende wolkenbanken aan de hori-
142

zon. „Dat geeft vuil weer,” mompelde de zeeman en de kapitein scheen hetzelfde gezien en hetzelfde gedacht te hebben. Hij gaf ten minste bevel, zeil te reven.

Niet alleen op „De Vergulde Dolphijn” werd deze voorzorgsmaatregel genomen; ook aan boord van de andere schepen klauterden mannen in het want om zeil te minderen.

Even scheen het, als wilde de wind gaan liggen. Maar de ervaren zeelieden wisten, dat dit niet anders was dan een voorbode van een sterke storm.

De wolkenmassa's aan de wijde hemel groeiden, ze werden zwaarder en donkerder, en over het water lag een valse schijn. Daar kwam — nog onverwacht — een forse windstoot. Het zeildoek, dat nog stond, spande; de masten bogen Weer een stoot — en tegelijk begon de regen neer te plenzen. Een zware regen, fel gejaagd door de harde wind. Als een watergordijn hing ze over de Oceaan — het zicht tot de dichte nabijheid van het boord beperkend

Schipper Cornelissen wist niet beter te doen, dan voort te lenzen ¹⁾ en zoveel mogelijk uit de kust te houden. Vanaf het hoge achterdek riep hij zijn bevelen met een stem, die nauwelijks gehoord kon worden in het geraas van wind en water. Tijd om op de andere schepen te letten was er niet: ieder schip had genoeg te doen met de zorg voor eigen veiligheid.

Derck stond in het kraaiennest van de grote mast. Hij had opdracht te waarschuwen, zodra het schip een kust bezielde. Hij trachtte het grauwe regengordijn met de ogen te doorboren: telkens en telkens weer droop hem het regenwater in de ogen en moest hij zich aan de rand van de mastkorf vasthouden, zó zwiepte de mast heen en weer

Hoe lang dit duurde, hij kon het niet schatten

¹⁾ Bij storm met weinig zeil vóór de wind varen.

De zon was ondergegaan en geen enkele ster was te zien. Donker en dreigend was de stormnacht, slechts hier en daar viel op het dek de matte, dansende lichtkring van een ontstoken lantaarn.

Eindelijk werd het Oosten lichter, een vaal licht. De regen minderde en ook de wind ging liggen. Het zicht werd ruimer — maar rond De „Vergulde Dolphijn” was niets dan de uitgestrekte eindeloosheid van de zee, waarboven laag het grauwe zwerk hing. Geen enkele van de andere schepen was meer te zien

Schipper Cornelissen besloot de reis te vervolgen, op hoop van — hetzij onderweg, hetzij in een van de havens die moesten worden aangedaan — de andere schepen terug te vinden of iets van hen te horen. Maar die hoop werd niet vervuld. Zo vervolgde de „Dolphijn” alléén zijn weg langs de Spaans-Portugese kust.

Het weer was opgeklaard, aan de blauwe hemel straalde de zon. Het werd warm, zó warm, dat het pek uit de naden van het dek kwam.

Men naderde de Straat van Gibraltar — voer die straat door.

Aan bakboord lag de rotsachtige zuidkust van Spanje, met hier en daar de witte huizen van een dorp. Hoog rees de rots van Gibraltar op, een geweldige steenmassa, die in zee vooruit stak.

Aan stuurboord, verder weg, waren de omtrekken te zien van de gebergten van Noord-Afrika.

Daar — met een huivering van vrees en toorn dachten de zeelieden er aan — daar huisden de Barbarijse zeeroovers, in hun haast onneembare roofnesten veilig hoog op de rotsen. Zou het eigenlijk niet verstandiger van hun schipper geweest zijn, wanneer hij gewacht had of misschien een paar van de andere

convooischepen nog waren komen opdagen, of desnoods tot een volgend convooi uit het vaderland hen zou hebben ingehaald, om — veiliger door wederzijdse hulp — die gevaarlijke kust te passeren? Maar schipper Cornelissen had niet gewacht: hij wilde geen kostbare tijd verliezen, en voor geval van nood voerde de „Dolphijn” toch zes stukken geschut!

De Middellandse Zee lag blauw onder de zuidelijke zon: na de wilde, grauwe Golf van Biscaye, na het diepe groen van de Oceaan, was dit een vredige, vrolijke aanblik. Als er de dreiging van de Barbarijers niet geweest was

Maar die was er. En die werd werkelijkheid.

Met slaphangende zeilen voer de „Dolphijn” oostwaarts — ze maakte weinig knopen, want er stond haast geen wind.

„Schip aan stuurboord!” riep de uitkijk, en wie die roep hoorde en het oog naar het Zuiden richtte zag in de verte een donkere stip. Twee!

„Galeien!” klonk het van boven.

Toen begreep de schipper — toen begreep de manschap Galeien! dat waren de gevreesde roofschepen, die, geroeid door aan de roeibanken vastgeketende slaven — gevangen genomen zeelui — uit Algiers of Tunis uitvoeren, om vreedzame koopvaarders te overvallen en buit te maken.

Schipper Cornelissen gaf zijn bevelen: de „Dolphijn” werd gereed gemaakt voor het gevecht. Want de naderende rovers te ontzeilen was wel onmogelijk: bij de zwakke wind maakte de straatsvaarder belangrijk minder knopen dan de roeischepen, die nu snel naderden. De Hollanders zagen de lange riemen regelmatig op en neer gaan, in het water grijpen en de galeien voortstuwen

Daar vloog de bloedvlag omhoog langs de mast van het voorste roofschip; daar volgde de bloedvlag langs

145

10 Als de Kerstklok luidt.

de mast van de tweede galei. Boven de „Dolphijn” wapperde de Statenvlag

De schipper riep zijn manschappen bijeen; sprak hen moed in

En toen het gevecht begon, streden ze ook met moed. Maar de overmacht was tè groot: van twee zijden geënterd kon de „Dolphijn” niet behouden blijven en na een kort, fel gevecht waren de rovers meester aan boord van het Hollandse schip

In de haven van Algiers lieten de schepen het anker vallen: de twee galeien en de buitgemaakte straatsvaarder, die een Algerijnse prijsbemanning aan boord had. Wie van de Hollandse zeelui niet was gesneuveld en over boord geworpen, werd nu onder gewapend geleide aan wal gebracht. Een trieste stoet was het — mannen, die een paar dagen geleden nog vrij waren aan boord van hun eigen schip en wie nu geen ander uitzicht open scheen dan smadelijke gevangenschap en harde slavernij.

Naar het verblijf van den dey ¹⁾ werden ze gevoerd. In de nauwe straten van de stad verdrong zich het volk om hen te zien, om hen uit te jouwen, om hen te werpen met straatvuil en stenen. Tot een bars bevel van een der zeerovers aan dit laatste een eind maakte.

De dey zat in een ruime, koele zaal, met uitzicht op een binnenplaats, waar een fontein een heldere waterstraal omhoog spoot, die met zacht geklater terugviel in een marmeren bekken.

De gevangenen werden voor hem geleid, en met behulp van een tolk stelde hij hen voor de keus: Mohammedaan worden en dienst nemen op zijn roofschepen of Christen blijven en als slaaf de galeien roeien.

De mannen hadden naar de woorden van den tolk

¹⁾ Vorst van Algiers.

geluisterd — éér een van hen antwoord geven kon, klonk de stem van den schipper: „Bedenkt, mannen, dat we eerlijke Hollanders zijn en goede Christenen. Niemand van ons zal als zeerover strijden tegen schepen, die de vlag van Mijne Heren Staten voeren, en veel minder zal iemand van ons zijn geloof afzweren en den valschen profeet dienen”

De tolk bracht — op een vragende blik van den dey — de woorden in diens taal over. De dey grijsde. „Zeg dien hond, dat zijn moed zal gebroken worden door zweepslagen; dat hij niet voor allen heeft te kiezen, maar ieder van de mannen voor zichzelf.”

De tolk bracht de dreigende woorden over; voegde er de raadgeving bij, dienst te nemen om het zware lot van den galeislaaf te ontlopen.

„Wie zijn geloof afzweert, wie Christus verlaat, heeft een veel zwaarder lot dan dat van galeislaaf te wachten!” riep Cornelissen. Hij keek niet naar den dey — hij keek naar zijn mannen. Daar stond Derck — een jongkerel nog, wien het leven nog zo veel had kunnen geven.

„Blijft trouw, mijn maats,” zei Cornelissen. „Ook het zwaarste lijden is met Christus te dragen, en het rijkste leven is zonder Hem arm.”

Maar een paar van de manschappen luisterden niet naar hem: zij riepen, dat ze bereid waren dienst te nemen op de schepen van den Algerijn. Ze werden weggeleid — ze zouden vrij zijn! Een vrijheid, die — naar Cornelissen wist — gebondenheid zou wezen aan het zondeleven van piraat en zeeschuimer.

Wie geweigerd hadden, werden naar de gevangenis gebracht — die ze enkele dagen later verlieten om aan boord van de galei te worden vastgeketend aan een roeibank. Om aan boord van de galei een leven te beginnen van harde slavenarbeid onder wrede behandeling

Derck was van de overige matrozen gescheiden. Hij was alleen gebracht naar een galei, die op het punt was uit te varen en waarvan een der roeiers ten gevolge van ondergane mishandelingen overleden was. Op de ledige plaats werd hij vastgeketend

Donker en somber zou zijn leven wezen van nu voortaan. Met ontbloot bovenlijf in de brandende zon zwoegde hij aan de zware roeispanten, die door vier mannen werden gehanteerd. De Algerijn die het toezicht had, scheen er een genoegen in te scheppen zijn roeiers tot uiterste krachtsinspanning aan te zetten met zweep en bullepees Hoe dikwijls kwam die niet knallend neer op de gebogen ruggen der arme slaven!

En toch en toch

Diep in zijn hart was Derck dankbaar, omdat hij trouw had mogen blijven; omdat hij, toen de keus moest worden gedaan in de zaal van den dey, hij kracht had gekregen te kiezen voor den Heere Jezus . . . Hij bad, om die kracht te mogen blijven ontvangen, ook in de jaren van slavernij, die hij voor zich zag

Hij bad ook om bevrijding. Het kòn toch zijn, dat de roofgalei Staatse schepen-van-oorloge ontmoette, dat ze zou worden genomen, dat de slaven zouden worden bevrijd! Zeker, Derck wist wel, dat die kans niet groot was, zeker niet zo groot als de kans, dat hij in een van de vele gevechten zou worden gedood. Want was het niet zo, dat vijandelijke kanonnen het eerst werden gericht op de roeislaven, om te maken dat de galei stuurloos liggen moest?

Toch hoopte Derck — toch bleef hij bidden.

En het was hem een sterke troost te weten, dat ginds ver, in Amsterdam, ook vader en moeder baden. Voor hèm

Een paar jaar al was Derck Harmsen roeislaaf op
148

de roofgalei. Herhaaldelijk was zijn schip in gevecht geweest en meer dan eens had zijn hart getrild van spanning als hij meende, dat mogelijk verlossing nabij was. En was de gewekte hoop telkens en telkens weer vervlogen — gestorven was ze niet!

Hij had een ander naast zich gekregen: de man, die op de roeibank gezeten had, toen Derck voor het eerst aan boord was gekomen, was gestorven. De zee was zijn graf geworden.

De nieuwe makker bleek een Zeeuw te zijn — onlangs gevangen genomen toen zijn schip, een Oostinjevaarder, door de rovers was buit gemaakt.

Het was prettig geweest — voor zover in de donkere omstandigheden van galeislaven iets prettig kon zijn — dat Derck een landsman naast zich kreeg.

Een landsman, die aldra gewild bleek, zo mogelijk iets te wagen! Want Teeuw Leynse zat nog pas een dag of wat op de galei, wist nog pas goed wat hij aan Derck had, of hij begon over ontvluchten te spreken.

Derck schudde het hoofd: hij had ook wel eens aan ontvluchten gedacht, maar het scheen hem onmogelijk. Als een nederlaag van den rover geen redding bracht, dan dan zouden ze hun leven lang slaaf moeten blijven, meende hij En dan de barbaarse straffen, die werden toegepast wanneer een galeiroeier bij een poging tot ontvluchten was gegrepen!

Teeuw had de bezwaren niet ontkend — maar hij wilde voor de vrijheid alles wagen!

Tenslotte wist hij Derck zover te krijgen, dat die beloofde mee te zullen gaan. Want als het lukte, dan kwam hij immers weer in het vaderland! Thuis!

Dan kwam hij weer in een Christenland, waar hij zijn geloof vrij zou kunnen belijden. Hier hoorde hij de ganse dag snauwen en tieren; spotten met Christenen, die de roeibank kozen boven de rijkdom, die Mohammed niet wilden aanvaarden in plaats van den

Heere Jezus. Daar, in Holland, kon hij weer vader aan tafel uit de Bijbel horen lezen, kon hij weer 's Zondags in de kerk de predikatie horen en de psalmen meezingen

Hoe meer hij er over dacht, hoe meer Leynse er met hem over sprak, des te meer voelde Derck zijn verlangen groeien om vrij te zijn

Eens, in Algiers — de galei lag gemeerd en de slaven waren aan de wal in een soort gevangenis ondergebracht — wist Teeuw een vijl machtig te worden. Hij smokkelde die, toen de galei weer op rooftocht uitvoer, mee aan boord — zonder nog een bepaald plan, maar met het vaste voornemen van de eerste gelegenheid de beste op deze reis gebruik te maken.

Die gelegenheid kwam. Na een kruistocht van een paar dagen, waarop geen enkel handelsschip de galei voor de boeg gekomen was, hield de rover zich op in de buurt van de Franse kust. Dicht bij de grote havenstad Marseille, in de hoop, een uitvarend schip te kunnen volgen en vermeesteren.

Vanaf de galei was de kust duidelijk te onderscheiden: de afstand kon door een goed zwemmer wel worden afgelegd.

„Vanavond,” had Teeuw gefluisterd. „Als we ten minste niet verder uit de kust gaan.”

Ze wachtten de avond vol ongeduld, scherp lettend op de koers, die hun vaarttuig voer. Die koers was noord-westelijk alsof het schip, Marseille voorbij, een schuilplaats ging zoeken achter een van de in zee uitstekende rotskapen.

Toen viel de avond. De riemen rustten en het roefschip dreef op het kalme water. Nog hadden de slaven de handboeien niet om, die hen 's avonds werden aangelegd. De opzichter bevond zich op het achterdek, bezig met zijn maaltijd. In het half-donker begon Teeuw te vijlen. De makkers op de roeibanken zongen

150